LAPS/3/2023, 25.1.2023

Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle valtioneuvoston tulevaisuusselonteosta

Viite: Sivistysvaliokunta torstai 26.1.2023 kello 12.00 / Tulevaisuusselonteko / Asiantuntijapyyntö

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi selontekoa yleissopimuksen näkökulmasta.

Selonteon keskeinen sisältö

Tulevaisuusselonteko muodostaa pohjan hallituksen ja eduskunnan tulevaisuusvuoropuhelulle, ja sen tehtävänä on tunnistaa päätöksenteon kannalta tärkeitä, tulevaisuudessa erityistä huomiota vaativia asioita. Tulevaisuusselontekomenettelyllä rakennetaan seuraavien sukupolvien Suomea ja vahvistetaan Suomen tulevaisuusvalmiutta.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- On äärimmäisen tärkeää, että koulutuksen resurssit turvataan, ja että Suomessa sitoudutaan muiden Pohjoismaiden rahoitusta vastaavaan ja selkeästi määriteltyyn rahoitustasoon.
- Etäopetuksen vaikutukset tulee huomioida koulutuksen resursoinnissa.
- Ennakoivat vaikutusarvioinnit ovat erityisen tärkeitä niissä lainsäädäntöhankkeissa, jotka koskevat lapsia.
- Kaikkien lasten liikuntaharrastuksia tulee tukea. Tällä on todettu olevan vaikutusta myös syrjäytymisen ehkäisyyn.
- Kaikkien lasten oikeus ilmaista mielipiteensä on tunnistettava ja sitä on tuettava.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Koulutuksen resurssien turvaaminen

Selonteossa tuodaan esiin kansainvälisen kilpailun kiristyminen osaamisen, tutkimuksen ja tieteen sektoreilla sekä innovaatiotoiminnassa ja todetaan, että muuttuneisiin osaamistarpeisiin ”vastaamisen onnistuminen tai epäonnistuminen riippuu koko koulutuksen ketjun laadusta ja toimintakyvystä aina varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen” (s. 193).

Koulutuksen eriarvoistumista vastaan on ryhdyttävä pikaisesti toimiin. Isossa roolissa tässä on resurssien turvaaminen. Myös Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi on todennut, että esimerkiksi ”puutteet resursseissa ja osaamisen kehittämisessä ovat estäneet varhaiskasvatukselle ja koulutukselle asetettujen tavoitteiden toteutumista yhdenvertaisesti”.[1] Nyt käsillä olevassa selonteossa tunnistetaan sosioekonomisen taustan sekä sukupuolen voimistunut vaikutus oppimistuloksiin (s. 142) ja tuodaan yhtenä tulevaisuuden skenaariona esiin yleinen osaamisen tason lasku (s. 225). On myönteistä, että tarvetta koulutuksen resurssien lisäämiselle painotetaan ja todetaan, että ”koulutuksellisen tasa-arvon ja saavutettavuuden edistäminen on välttämätöntä” (s. 30).

Koulutuksen resurssien turvaaminen on ensiarvoisen tärkeää. Lapsiasiavaltuutettu on viimeisimmässä eduskunnalle antamassaan kertomuksessa todennut, ”että Suomen koulutuspolitiikan tietopohja ja resurssit tulee jatkossa turvata yli hallituskausien sitoutumalla muiden Pohjoismaiden rahoitusta vastaavaan ja selkeästi määriteltyyn rahoitustasoon”.[2]

Selonteossa tuodaan esiin koronapandemian vaikutuksia laajalti, ja todetaan, että mitä luultavimmin pandemialla on myös pitkäkestoisia vaikutuksia ihmisten arkeen (s. 146). Lapsiasiavaltuutettu pitää valitettavana, ettei selonteossa tuoda esiin pandemiasta johtuneen etäopetuksen vaikutuksia. Poikkeusoloista aiheutuneiden eriarvoistavien vaikutusten lieventäminen edellyttää lisäresursointia ainakin yleiseen oppimisen tukeen, tukiopetukseen, tehostettuun tukeen ja erityiseen tukeen.[3]

Vaikutusarviointi lainvalmistelussa

On myönteistä, että selonteossa on tunnistettu vaikutusarvioinnin tärkeä rooli lainvalmistelussa, ja myös lasten ja tulevien sukupolvien kannalta (s. 314–315). Ennakoinnin (s. 324) sisällyttäminen vaikutusarviointeihin on oleellista tulevaisuuden kehityskulkuihin ja haasteisiin varautumisen kannalta. Huolellisen vaikutusarvioinnin tulee aina olla kiinteä osa lainval-

mistelua, mutta ollakseen tehokasta ja täyttääkseen tehtävänsä, vaikutusarviointi tulee suorittaa aidosti ennen lukkoon lyötyjen päätösten tekoa. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan tietoon perustuvaa vaikutusten arviointia tehdään edelleen valitettavan harvoin.

Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää säännöllisesti huomiota siihen, ettei lausunnoille tulleissa asiakirjoissa (hallituksen esitykset, selonteot ja mietinnöt ym.) ole tehty kattavaa ja tutkittuun tietoon perustuvaa vaikutusarviointia.[4] KTT Hanna Virtanen ja KTT Hannu Karhunen ovat tehneet saman havainnon koulutuskentän reformeista ja hankkeista todeten, että ennakoimattomien haitallisten vaikutusten riskejä voitaisiin vähentää vaiheittaisella toimeenpanolla ja kokeilulla.[5]

Liikunta ja harrastukset

Selonteossa tuodaan esiin paljon puhuttanut ja huolestuttava trendi lasten ja nuorten liikkumistottumuksissa (s. 147) ja esitetään, että kaikille tulee mahdollistaa muun muassa liikuntapalvelut ja harrastukset (s. 32). Lisäksi tunnistetaan sosioekonomisen taustan vaikutus harrastamiseen (s. 142). Lapsiasiavaltuutettu toistaa tässä yhteydessä, että Harrastamisen Suomen mallin vakiinnuttaminen pysyväksi toimintamalliksi on äärimmäisen tärkeä osa sekä taistelussa eriarvoistumista vastaan että lasten liikuntaharrastusten lisäämisessä. Harrastaminen tulee mahdollistaa kaikille alaikäisille.

Lapsiasiavaltuutettu kiittää sivistysvaliokuntaa lasten yhdenvertaisuusnäkökulmien huomioimisesta mietinnössä, jonka valiokunta on antanut hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi nuorisolain muuttamisesta (SiVM 8/2022 vp). Lapsiasiavaltuutettu kuitenkin toistaa tässä näkemyksensä, että myös toisen asteen opiskelijoiden harrastamista tulisi tukea entistä vahvemmin.[6] Selonteossa on alleviivattu syrjäytymisen juurisyihin vaikuttamisen tärkeyttä (esim. s. 31), ja lapsiasiavaltuutettu haluaakin muistuttaa, että tutkimusjulkaisussa "Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelurakenne, rahavirrat sekä seurannan haasteet" tuodaan esille Harrastamisen Suomen malli -toiminnan merkitys onnistuneessa syrjäytymisen ehkäisyssä.[7]

Lasten osallisuus

Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että selonteossa on huomioitu lapset ja nuoret osana politiikan suunnittelua. Kaikki luvussa 9.3 kuvatut osallisuustoimet ovat erinomaisia. Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että monet kuvatuista osallisuustoimista kohdistuvat yli 15-vuotiaisiin nuoriin. On tärkeää, että myös nuoremmille lapsille an-

nettaisiin mahdollisuus osallistua politiikan suunnitteluun. Lisäksi tulisi huomioida erilaiset lapset ja lapsiryhmät, esimerkiksi muulla kuin puheella kommunikoivat sekä erikieliset lapset ja nuoret.[8] YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus painottaa kaikkien lasten oikeutta ilmasta mielipiteensä, iästä tai muista tekijöistä riippumatta.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että lapsille ja nuorille järjestettyjen osallisuustoimien ei tulisi olla yksittäisiä toimia, vaan lasten ja nuorten näkemyksiä tulisi selvittää jatkuvasti osana politiikan suunnittelua. Yksittäiset kiertueet, kampanjat ja tilaisuudet ovat kannatettavia toimia, mutta ne eivät yksinään ole riittävä tapa selvittää lasten ja nuorten näkemyksiä. Lapsiasiavaltuutettu kannustaa selvittämään lasten ja nuorten näkemyksiä osana lasten arkea esimerkiksi tutkimustietoa ja digitaalisia menetelmiä hyödyntäen. Tällöin on mahdollista kuulla myös niiden lasten ja nuorten näkemyksiä, jotka eivät halua tai kykene osallistumaan edustuksellisiin ryhmiin tai erillisiin tilaisuuksiin.

Helsingissä 25.1.2023

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Sonja Vahtera
lakimies

Terhi Tuukkanen
erikoistutkija

---

[1] Karvin tiedote (3.5.2022).

[2] Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022, Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:1, s. 14.

[3] Annette Ukkola & Hanna Väätäinen (toim.): *Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja osallisuus koulutuksessa – katsaus kansallisiin arviointeihin*, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, TIIVISTELMÄT 16:2021, s. 46.

[4] Ks. esim: Lapsiasiavaltuutetun lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle; Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta sekä varhaiskasvatuslain muuttamisesta (21.7.2020).

[5] Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:1, s. 61–62.

[6] Ks. perustelut tarkemmin: Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle nuorisolain muuttamisesta HE 107/2022 vp (30.8.2022).

[7] Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2022, s. 60.

[8] Lapsiasiavaltuutetun tiedote (6.10.2022).